

Sbírka soudních rozhodnutí

ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA (velkého senátu)

17. prosince 2020*

„Řízení o předběžné otázce – Ochrana zvířat při usmrcování – Nařízení (ES) č. 1099/2009 – Článek 4 odst. 1 – Povinnost omračovat zvířata před usmrcením – Článek 4 odst. 4 – Výjimka v souvislosti s rituální porážkou – Článek 26 odst. 2 – Možnost členských států přijmout vnitrostátní pravidla zajišťující rozsáhlejší ochranu zvířat při rituální porážce – Výklad – Vnitrostátní právní úprava, která v případě rituální porážky vyžaduje omračení, které je reverzibilní a nemůže způsobit smrt – Článek 13 SFEU – Listina základních práv Evropské unie – Článek 10 – Svoboda náboženského vyznání – Svoboda projevovat své náboženské vyznání – Omezení – Přiměřenost – Absence shody mezi členskými státy Evropské unie – Prostor pro uvážení přiznaný členským státům – Zásada subsidiarity – Platnost – Odlišné zacházení s rituální porážkou a usmrcováním zvířat při lovu nebo rybolovu a při kulturních nebo sportovních událostech – Absence diskriminace – Články 20, 21 a 22 Listiny základních práv“

Ve věci C-336/19,

jejímž předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 267 SFEU, podaná rozhodnutím Grondwettelijk Hof (Ústavní soud, Belgie) ze dne 4. dubna 2019, došlým Soudnímu dvoru dne 18. dubna 2019, v řízení

Centraal Israëlitisch Consistorie van België a další,

Unie Moskeeën Antwerpen VZW,

Islamitisch Offerfeest Antwerpen VZW,

JG,

KH,

Executief van de Moslims van België a další,

Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België – Section belge du Congrès juif mondial a Congrès juif européen VZW a další,

proti

Vlaamse Regering,

za přítomnosti:

LI,

* Jednací jazyk: nizozemština.

Waalse Regering,

Kosher Poultry BVBA a dalších,

Global Action in the Interest of Animals VZW (GAIA),

SOUDNÍ DVŮR (velký senát),

ve složení K. Lenaerts, předseda, R. Silva de Lapuerta, místopředsedkyně, A. Arabadžev, A. Prechal, E. Regan, M. Ilešič, L. Bay Larsen a A. Kumin, předsedové senátů, T. von Danwitz, C. Toader, M. Safjan, D. Šváby (zpravodaj), L. S. Rossi, I. Jarukaitis a N. Jääskinen, soudci,

generální advokát: G. Hogan,

vedoucí soudní kanceláře: M. Ferreira, vrchní radová,

s přihlédnutím k písemné části řízení a po jednání konaném dne 8. července 2020,

s ohledem na vyjádření předložená:

- za Centraal Israëlitisch Consistorie van België a další, jakož i za Kosher Poultry BVBA a další E. Maesem a C. Cailletem, advocaten, jakož i E. Jacobowitzem, avocat,
- za Unie Moskeeën Antwerpen VZW a Islamitisch Offerfeest Antwerpen VZW I. Akrouhem, advocaat,
- za Executief van de Moslims van België a další J. Roetsem, advocaat,
- za Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België – Section belge du Congrès juif mondial a Congrès juif européen VZW a další E. Clootsem, advocaat,
- za LI jím samotným,
- za Vlaamse Regering V. De Schepperem a J.-F. De Bockem, advocaten,
- za Waalse Regering X. Drionem, advocaat,
- za Global Action in the Interest of Animals VZW (GAIA) A. Godfroidem, advocaat,
- za dánskou vládu J. Nymann-Lindegrenem, P. Jespersenem, P. Ngo a M. Wolff, jako zmocněnci,
- za finskou vládu J. Heliskoskim a H. Leppo, jako zmocněnci,
- za švédskou vládu H. Eklinder, C. Meyer-Seitz, H. Shev, J. Lundberg a A. Falk, jako zmocněnkyněmi,
- za Radu Evropské unie F. Naertem a E. Karlsson, jako zmocněnci,
- za Evropskou komisi H. Krämerem, A. Bouquetem a B. Eggers, jako zmocněnci,

po vyslechnutí stanoviska generálního advokáta na jednání konaném dne 10. září 2020,

vydává tento

Rozsudek

- 1 Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se týká výkladu čl. 26 odst. 2 prvního pododstavce písm. c) nařízení Rady (ES) č. 1099/2009 ze dne 24. září 2009 o ochraně zvířat při usmrcování (Úř. věst. 2009, L 303, s. 1), jakož i platnosti tohoto ustanovení z hlediska článků 10 a 20, 21 a 22 Listiny základních práv Evropské unie (dále jen „Listina“).
- 2 Tato žádost byla předložena v rámci sporů mezi Centraal Israëlitisch Consistorie van België a dalšími (dále jen společně „CICB a další“), Unie Moskeeën Antwerpen VZW a Islamitisch Offerfeest Antwerpen VZW, JG a KH, Executief van de Moslims van België a dalšími, jakož i Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België – Section belge du Congrès juif mondial a Congrès juif européen VZW a dalšími na jedné straně a Vlaamse Regering (vlámská vláda, Belgie) na straně druhé ve věci platnosti decret houdende wijziging van de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren, wat de toegelaten methodes voor het slachten van dieren betreft (nařízení o změně zákona ze dne 14. srpna 1986, který se týká ochrany a dobrých životních podmínek zvířat, pokud jde o povolené metody porážky zvířat), ze dne 7. července 2017 (*Belgisch Staatsblad*, 18. července 2017, s. 73318).

Právní rámec

Unijní právo

- 3 Body 2, 4, 6, 11, 14 až 16, 18, 20, 21, 43, 57 a 58 odůvodnění nařízení č. 1099/2009 uvádí:
  - „(2) I v nejlepších možných technických podmínkách mohou být zvířata při usmrcování vystavena bolesti, úzkosti, strachu nebo jiným formám utrpení. Některé úkony související s usmrcováním mohou působit stres a každá metoda omračování má své nevýhody. Provozovatelé podniků nebo osoby podílející se na usmrcování zvířat by měli učinit nezbytná opatření, aby zabránili bolesti a minimalizovali úzkost a utrpení zvířat při porážení či usmrcování, s přihlédnutím k osvědčeným postupům v dané oblasti a k metodám povoleným podle tohoto nařízení. Z toho důvodu by měly být bolest, úzkost nebo utrpení považovány za zbytečné v případě, že provozovatelé podniků nebo osoby podílející se na usmrcování zvířat poruší některý z požadavků tohoto nařízení nebo použijí povolené postupy, aniž by zohlednili nejmodernější vývoj, a způsobí tím zvířatům nedbalostí nebo záměrně bolest, úzkost nebo utrpení.
- [...]
- (4) Řádné zacházení se zvířaty je [v Evropské unii] uznávanou hodnotou, která je zakotvena v Protokolu (č. 33) o ochraně a dobrých životních podmínkách zvířat, připojeném ke Smlouvě [o ES]. Ochrana zvířat při porážení a [nebo] usmrcování se dotýká veřejnosti a ovlivňuje vztah spotřebitelů k zemědělským produktům. Kromě toho přispívá zlepšení ochrany zvířat při porážení ke zvýšení kvality masa a nepřímo ke zvýšení bezpečnosti při práci na jatkách.
- [...]
- (6) Evropský úřad pro bezpečnost potravin (EFSA), založený nařízením Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 178/2002 ze dne 28. ledna 2002, kterým se stanoví obecné zásady a požadavky potravinového práva, zřizuje se Evropský úřad pro bezpečnost potravin a stanoví postupy týkající se bezpečnosti potravin [(Úř. věst. 2002, L 31, s. 1; Zvl. vyd. 15/06, s. 463)], přijal dvě stanoviska k aspektům řádného zacházení se zvířaty u hlavních systémů omračování a usmrcování některých druhů zvířat, totiž k aspektům řádného zacházení se zvířaty u hlavních systémů omračování a usmrcování hlavních komerčních druhů zvířat v roce 2004 a k aspektům řádného zacházení se

zvířaty u hlavních systémů omračování a usmrcování jelenů, koz, králíků, pštrosů, kachen, hus a křepelek chovaných pro komerční účely v roce 2006. Právní předpisy [Unie] v této oblasti by měly být aktualizovány s cílem zohlednit tato vědecká stanoviska. [...] Do tohoto nařízení nebyla zapracována doporučení týkající se farmových ryb, protože v této oblasti byla zapotřebí další vědecká stanoviska a ekonomické hodnocení.

[...]

- (11) Ryby se od suchozemských zvířat fyziologicky výrazně liší a farmové ryby jsou zabíjeny a usmrcovány ve zcela jiných podmínkách, zejména pokud jde o provádění inspekci. Kromě toho je výzkum v oblasti omračování ryb mnohem méně rozvinut než u jiných druhů hospodářských zvířat. Pro ochranu ryb při usmrcování by měly být stanoveny zvláštní požadavky. Proto by se ustanovení týkající se ryb měla v současné době omezit na klíčovou zásadu. Další iniciativy [Unie] by měly být založeny na vědeckém posouzení rizika v případě zabíjení a usmrcování ryb, které provede EFSA, a s přihlédnutím k sociálním, hospodářským a správním aspektům.

[...]

- (14) V případě lovu nebo rekreačního rybolovu jsou podmínky usmrcování zvířat velmi odlišné od podmínek usmrcování hospodářských zvířat a na lov se vztahují zvláštní právní předpisy. Proto je vhodné vyjmout usmrcování zvířat při lovu nebo rekreačním rybolovu z působnosti tohoto nařízení.
- (15) Protokol (č. 33) rovněž zdůrazňuje potřebu dodržovat při stanovování a provádění politik [Unie] mimo jiné v zemědělství a v oblasti vnitřního trhu právní nebo správní předpisy a zvyklosti členských států spojené zejména s náboženskými obřady, kulturními tradicemi a regionálním dědictvím. Proto je vhodné vyjmout z oblasti působnosti tohoto nařízení kulturní události, v jejichž případě by dodržování požadavků na řádné zacházení se zvířaty mělo nepříznivý vliv na samotnou povahu dotčené události.
- (16) Kulturní tradice navíc souvisejí se zděděným, ustáleným nebo navyklým způsobem myšlení, jednání či chování, jehož součástí je ve skutečnosti koncept znalostí předaných nebo získaných od předků. Přispívají k upevňování dlouhodobých sociálních vazeb mezi generacemi. Pokud takové činnosti nemají vliv na trh s produkty živočišného původu a nejsou motivovány produkcí, je vhodné vyjmout usmrcování zvířat při těchto událostech z působnosti tohoto nařízení.

[...]

- (18) Směrnici [Rady 93/119/ES ze dne 22. prosince 1993 o ochraně zvířat při porážení nebo usmrcování (Úř. věst. 1993, L 340, s. 21; Zvl. vyd. 03/15, s. 421)] byla stanovena odchylka od omračování zvířat v případě porážky na jatkách pro účely náboženských rituálů. Vzhledem k tomu, že právní předpisy [Unie] týkající se porážky pro účely náboženských rituálů byly ve vnitrostátním právu členských států provedeny různě v závislosti na konkrétní situaci, a vzhledem k tomu, že předpisy jednotlivých členských států zohledňují aspekty, které přesahují účel tohoto nařízení, je důležité zachovat odchylku od omračování zvířat před porážkou, a přitom však ponechat určitou úroveň subsidiarity na každém členském státě. V tomto nařízení je proto respektována svoboda náboženského vyznání a právo projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení bohoslužbou, vyučováním, prováděním úkonů a zachováváním obřadů, jak stanoví článek 10 [Listiny].

[...]

- (20) Mnoho metod usmrcování působí zvířatům bolest. Omráčení je proto nezbytné, aby zvíře ztratilo vědomí a citlivost před usmrcením nebo při něm. Měření ztráty vědomí a citlivosti zvířete je složité a musí být provedeno podle vědecky schválené metodiky. Ke zhodnocení účinnosti postupu v reálných podmínkách by však měla být prováděna kontrola pomocí ukazatelů.
- (21) Kontrola účinnosti omráčení je založena především na posouzení stavu vědomí a citlivosti zvířat. Vědomí zvířete je především jeho schopnost cítit emoce a ovládat své pohyby. Kromě některých výjimek, jako je znehybnění elektrickým proudem nebo paralýza vyvolaná některými jinými prostředky, může být u zvířete předpokládáno bezvědomí, pokud zvíře ztratí schopnost přirozeně stát, není v bdělém stavu a nevykazuje známky pozitivních ani negativních emocí, jako je strach nebo rozrušení. Citlivost zvířete je především jeho schopnost cítit bolest. Obecně lze předpokládat, že zvíře je necitlivé, pokud nevykazuje žádné reflexy ani reakce na podněty jako zvuk, pach, světlo či fyzický kontakt.

[...]

- (43) Porážka bez omráčení vyžaduje přesné proříznutí hrdla ostrým nožem za účelem minimalizace utrpení. Kromě toho u zvířat, která po provedení řezu nejsou mechanicky znehybněna, bývá zpomalen proces vykrvení, čímž dochází ke zbytečnému prodlužování jejich utrpení. Druhy zvířat, která jsou tímto způsobem porážena nejčastěji, jsou skot, ovce a kozy. Proto by přežvýkavci porážení bez omráčení měli být jednotlivě a mechanicky znehybnováni.

[...]

- (57) Evropsští občané očekávají, že v průběhu porážky zvířat budou dodržovány minimální požadavky v oblasti řádného zacházení se zvířaty. V některých oblastech přístup ke zvířatům také závisí na tom, jak je tato problematika v daném státě vnímána, a v některých členských státech je požadováno, aby byla ponechána v platnosti nebo byla přijata přísnější pravidla řádné[ho] zacházení se zvířaty, než jaká byla dohodnuta na úrovni [Unie]. V zájmu zvířat a za předpokladu, že nedojde k ovlivnění fungování vnitřního trhu, je vhodné umožnit členským státům určitou míru pružnosti, aby ponechaly v platnosti nebo v určitých konkrétních oblastech přijaly přísnější vnitrostátní pravidla.

Je důležité zajistit, aby tato vnitrostátní pravidla nebyla členskými státy používána tak, aby se dotýkala správného fungování vnitřního trhu.

- (58) V některých věcech náležících do oblasti působnosti tohoto nařízení potřebuje Rada další vědecké, sociální a hospodářské informace, než stanoví prováděcí pravidla, zejména v případě farmových ryb, a pokud jde o znehybnění dobytka jeho převrácením. Je proto nezbytné, aby Komise Radě tyto informace poskytla před tím, než navrhne jakoukoli změnu tohoto nařízení v těchto věcech.“

4 Článek 1 tohoto nařízení, nadepsaný „Předmět a oblast působnosti“, uvádí:

„1. Toto nařízení stanoví pravidla pro usmrcování zvířat chovaných nebo držených pro produkci potravin, vlny, kůže, kožešin nebo jiných produktů, jakož i pro usmrcování zvířat za účelem depopulace a pro související úkony.

Avšak pokud jde o ryby, použijí se pouze požadavky stanovené v čl. 3 odst. 1.

[...]

3. Toto nařízení se nevztahuje:

- a) na usmrcování zvířat:
  - i) při vědeckých pokusech uskutečněných pod dohledem příslušného orgánu;
  - ii) při lovu nebo rekreačním rybolovu;
  - iii) při kulturních nebo sportovních událostech;
- b) na drůbež, králíky a zajíce, které poráží jejich majitel mimo prostory jatek pro svou soukromou domácí spotřebu.“

5 Článek 2 uvedeného nařízení, nadepsaný „Definice“, stanoví:

„Pro účely tohoto nařízení se rozumí:

[...]

- b) ‚souvisejícími úkony‘ úkony prováděné v kontextu a v místě, v němž mají být zvířata usmrcena, jako je například manipulace se zvířaty, jejich ustájení, znehybnění, omráčení a vykrvení;

[...]

- f) ‚omráčením‘ každý záměrný postup, který bez způsobení bolesti vede ke ztrátě vědomí a citlivosti, včetně každého procesu [postupu], který přináší bezprostřední smrt;

- g) ‚náboženským obřadem‘ řada úkonů souvisejících s porážkou zvířat a stanovených některým náboženstvím;

- h) ‚kulturní nebo sportovní událostí‘ událost, která hlavně a převážně souvisí s dlouhodobě zavedenými kulturními tradicemi nebo sportovními činnostmi včetně závodů nebo jiných forem soutěží, v jejichž případě nedochází k produkci masa ani jiných živočišných produktů nebo je taková produkce v porovnání s událostí jako takovou okrajová a je z ekonomického hlediska nevýznamná;

[...]

- j) ‚porážením‘ usmrcování zvířat určených pro lidskou spotřebu;

[...]“

6 Článek 3 téhož nařízení, nadepsaný „Obecné požadavky na usmrcování a související úkony“, v odstavci 1 uvádí:

„Během usmrcování a souvisejících úkonů musí být zvířata ušetřena veškeré zbytečné bolesti, úzkosti nebo utrpení.“

7 Článek 4 nařízení č. 1099/2009, který je věnován „[m]etod[ám] omračování“, stanoví:

„1. Zvířata se usmrcují pouze po omráčení metodami uvedenými v příloze I a v souladu se zvláštními požadavky spojenými s použitím těchto metod. Zvířata jsou až do smrti udržována v bezvědomí a ve stavu znecitlivění.

Na metody podle přílohy I, které nezpůsobují bezprostřední smrt [...], by měly co nejrychleji navazovat postupy zajišťující smrt, jako jsou vykrvení, rozrušení centrální nervové tkáně, zabití elektrickým proudem nebo prodloužená anoxie.

[...]

4. V případě, že jsou k porážce zvířat použity zvláštní metody stanovené náboženskými obřady, se požadavky odstavce 1 neuplatňují, pokud k této porážce dochází na jatkách.“

- 8 Článek 5 tohoto nařízení, nadepsaný „Kontroly omráčení“, v odstavci 2 uvádí:

„Pokud jsou pro účely čl. 4 odst. 4 zvířata usmrcena bez předchozího omráčení, provádějí osoby odpovědné za porážení systematické kontroly, jejichž cílem je zajistit, aby zvířata nevykazovala žádné známky vědomí nebo citlivosti před svým uvolněním ze znehybňovacího zařízení a nevykazovala žádné známky života před opracováním nebo napařením.“

- 9 Článek 26 nařízení č. 1099/2009, nadepsaný „Přísnější vnitrostátní předpisy“, stanoví:

„1. Toto nařízení nebrání členským státům, aby při jeho vstupu v platnost ponechaly v platnosti jakákoli vnitrostátní pravidla, jejichž cílem je zajištění rozsáhlejší ochrany zvířat při usmrcování.

Před 1. lednem 2013 uvědomí členské státy o takových vnitrostátních pravidlech Komisi. Komise na ně upozorní ostatní členské státy.

2. Členské státy mohou přijmout vnitrostátní pravidla zajišťující rozsáhlejší ochranu zvířat při usmrcování než ta, která jsou obsažena v tomto nařízení, a týkající se:

[...]

c) porážení zvířat v souladu s čl. 4 odst. 2 [4] a souvisejících úkonů.

Členské státy o těchto vnitrostátních pravidlech uvědomí Komisi. Komise na ně upozorní ostatní členské státy.

[...]

4. Členský stát nesmí na svém území zakázat ani bránit uvedení produktů živočišného původu pocházejících ze zvířat usmrcených v jiném členském státě do oběhu z důvodu, že dotčená zvířata nebyla usmrcena v souladu s jeho vnitrostátními pravidly, jejichž cílem je rozsáhlejší ochrana zvířat při usmrcování.“

- 10 Článek 27 tohoto nařízení, nadepsaný „Podávání zpráv“, v odstavci 1 uvádí:

„Do 8. prosince 2014 předloží Komise Evropskému parlamentu a Radě zprávu o možnosti zavedení určitých požadavků týkajících se ochrany ryb při usmrcování zohledňujících hlediska řádného zacházení se zvířaty, socioekonomické dopady i vliv na životní prostředí. K této zprávě jsou případně připojeny legislativní návrhy s cílem změnit toto nařízení zahrnutím konkrétních pravidel týkajících se ochrany ryb při usmrcování.

Do přijetí těchto opatření mohou členské státy přijmout nebo zachovat vnitrostátní pravidla týkající se ochrany ryb při zabíjení nebo usmrcování a uvědomí o tom Komisi.“

Belgické právo

- 11 Článek 16 odst. 1 Wet betreffende de bescherming en het welzijn der dieren (zákon o ochraně a dobrých životních podmínkách zvířat), ze dne 14. srpna 1986 (*Belgisch Staatsblad*, 3. prosince 1986, s. 16382), ve znění účinném před přijetím vnitrostátního nařízení dotčeného v původním řízení,

stanovil v prvním pododstavci povinnost provádět porážku až po omrácení zvířete nebo v případě vyšší moci nejméně bolestivou metodou. Toto ustanovení nicméně ve druhém pododstavci stanovilo výjimku, na základě které se tato povinnost nevztahovala na „porážky předepsané náboženskými obřady“.

- 12 Vnitrostátní nařízení dotčené v původním řízení, které nabylo účinnosti dne 1. ledna 2019, tuto výjimku pro Vlámský region zrušilo. Článek 15 odst. 2 zákona o ochraně a dobrých životních podmínkách zvířat, ve znění pozměněném článkem 3 tohoto vnitrostátního nařízení, totiž stanoví, že „[j]sou-li k porážce zvířat použity zvláštní metody požadované pro náboženské obřady, omrácení je reverzibilní a smrt zvířete není způsobena omrácením“.
- 13 Přípravné práce k uvedenému vnitrostátnímu nařízení upřesňují následující:

„Vlámsko přikládá velký význam dobrým životním podmínkám zvířat. Cílem je proto zabránit ve Vlámsku jakémukoli zbytečnému zvířecímu utrpení. Porážka zvířat bez omrácení je s touto zásadou neslučitelná. Ačkoli by jiná, méně drastická opatření než zákaz porážky bez předchozího omrácení mohla poněkud omezit negativní dopad této metody porážky na dobré životní podmínky zvířat, taková opatření nemohou zabránit tomu, aby byly nadále vážně ohrožovány tyto dobré životní podmínky. Rozpětí mezi odstraněním zvířecího utrpení na jedné straně a porážkou bez předchozího omrácení na straně druhé bude vždy velmi široké, i kdyby byla přijata méně radikální opatření k co největšímu omezení ohrožení dobrých životních podmínek zvířat.

Nic to nemění na tom, že je usilováno o rovnováhu mezi ochranou dobrých životních podmínek zvířat a svobodou náboženského vyznání.

Židovské i islámské náboženské obřady vyžadují maximální vykrvení zvířete. Vědecké výzkumy ukázaly, že obava, že by omrácení negativně ovlivnilo vykrvení, není opodstatněná. [...]

Oba obřady mimoto vyžadují, aby bylo zvíře v okamžiku porážky netknuté a zdravé a aby zemřelo vykrvácením. [...] [E]lektronarkóza je metodou reverzibilního (neletálního) omrácení, při které zvíře, není-li mezitím podříznuto, po krátké době znovu nabude vědomí a nepocituje žádný negativní účinek omrácení. Pokud je zvíře podříznuto okamžitě po omrácení, jeho smrt bude způsobena čistě vykrvácením. Vzhledem k tomu lze přijmout závěr, který je uveden ve zprávě pana Vanthemsche. Podle tohoto závěru představuje použití reverzibilního, tedy neletálního omrácení při rituální porážce přiměřené opatření, které respektuje ducha rituální porážky v rámci svobody náboženského vyznání a maximálně zohledňuje dobré životní podmínky dotčených zvířat. Povinnost použít elektronarkózu při porážkách prováděných podle zvláštních metod požadovaných náboženskými obřady tedy přinejmenším nevede k nepřiměřenému zásahu do svobody náboženského vyznání.“

Spor v původním řízení a předběžné otázky

- 14 Návrhy došlými dne 17. a 18. ledna 2018 podali žalobci v původním řízení k Grondwettelijk Hof (Ústavní soud, Belgie), který je předkládajícím soudem, žaloby na neplatnost proti vnitrostátnímu nařízení dotčenému v původním řízení z důvodu, že toto vnitrostátní nařízení je v rozporu zejména s čl. 4 odst. 4 a čl. 26 odst. 2 nařízení č. 1099/2009, jelikož židovské a muslimské věřící zbavuje záruky, že na rituální porážky nemůže být uplatněn požadavek předchozího omrácení. Uvedené vnitrostátní nařízení totiž podle jejich názoru brání všem těmto věřícím, a nejenom jejich minoritní části, praktikovat jejich náboženské vyznání, když jim neumožňuje opatřit si maso pocházející ze zvířat porážených v souladu s jejich náboženskými předpisy, jelikož technika reverzibilního omračování je v rozporu s těmito předpisy.

- 15 Jak vyplývá z předkládacího rozhodnutí, žalobci v původním řízení uvádí, že podle čl. 4 odst. 1 nařízení č. 1099/2009, ve spojení s bodem 20 odůvodnění tohoto nařízení, by zvířata měla být v zásadě před porážkou omráčena, to znamená až do smrti udržována v bezvědomí a ve stavu znečitlivění.
- 16 Nicméně podle čl. 4 odst. 4 uvedeného nařízení se povinnost omráčení nevztahuje na porážku zvířat, při které jsou použity zvláštní metody stanovené náboženskými obřady. Podle bodu 18 odůvodnění téhož nařízení vychází tato výjimka z cíle dodržovat svobodu náboženského vyznání, která je zakotvena v čl. 10 odst. 1 Listiny, jak Soudní dvůr uvedl v rozsudku ze dne 29. května 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen a další (C-426/16, EU:C:2018:335, body 56 a 57).
- 17 Grondwettelijk Hof (Ústavní soud) v tomto ohledu poznamenává, že vzhledem k tomu, že právo zaručené v čl. 10 odst. 1 Listiny odpovídá právu zaručenému v článku 9 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, podepsané v Římě dne 4. listopadu 1950 (dále jen „EÚLP“), Soudní dvůr z toho dovodil, že pojem „náboženské vyznání“ může zahrnovat jak *forum internum*, tedy vyznání jako takové, tak *forum externum*, tedy veřejné projevy tohoto vyznání.
- 18 Zvláštní metody porážky stanovené náboženskými obřady a dodržování náboženských pravidel stravování spadají podle jeho názoru do působnosti svobody náboženského vyznání a lze je považovat za veřejné projevy náboženského přesvědčení ve smyslu článku 9 EÚLP a čl. 10 odst. 1 Listiny. Rituální porážka má zejména poskytnout dotyčným věřícím maso pocházející ze zvířat porážených v souladu s jejich náboženským přesvědčením. Je pravda, že Evropský soud pro lidská práva v tomto ohledu v rozsudku ze dne 27. června 2000, Cha'are Shalom Ve Tsedek v. Francie (CE:ECHR:2000:0627JUD 002741795, § 82), rozhodl, že pokud věřící nejsou zbaveni možnosti opatřit si a konzumovat maso pocházející ze zvířat porážených v souladu s jejich náboženským přesvědčením, nemůže právo na svobodu náboženského vyznání zahrnovat i právo osobně provádět rituální porážku.
- 19 Žalobci v původním řízení však tvrdí, že členské státy nemohou použít čl. 26 odst. 2 první pododstavec písm. c) nařízení č. 1099/2009 k tomu, aby výjimku z povinnosti provést při rituální porážce omráčení, která je stanovena v čl. 4 odst. 4 tohoto nařízení, zbavili smyslu.
- 20 Žalobci v původním řízení mimoto tvrdí, že vnitrostátní nařízení dotčené v původním řízení nepřiměřeným způsobem omezuje svobodu náboženského vyznání, a to tím spíše, že hovězí maso ze zvířat porážených podle náboženských předpisů představuje pouze 0,1 % z celkového množství masa vyrobeného v Belgii a že počet případů, kdy se předchozí omráčení nezdaří, je vyšší než tento procentní podíl. Židovská komunita mimoto nemá podle jejich názoru záruku, že si bude moci opatřit dostatečné množství masa pocházejícího ze zvířat porážených v souladu s předpisy židovského náboženského vyznání. Legislativní oddělení Raad van State (Státní rada, Belgie) z toho ostatně dovodilo, že zákaz porážky bez omráčení nepřiměřeně zasahuje do svobody náboženského vyznání.
- 21 Vnitrostátní nařízení dotčené v původním řízení rovněž zasahuje do svobody náboženského vyznání v rozsahu, v němž stoupencům židovského náboženského vyznání brání provádět porážku zvířat v souladu s pravidly *schity*, tedy rituální porážky specifické pro toto náboženské vyznání. Okolnost, že maso pocházející ze zvířat porážených v souladu s náboženskými předpisy může být dovezeno ze zahraničí, nemůže být v této souvislosti zohledňována.
- 22 Žalobci v původním řízení konečně zpochybňují předpoklad vlámského zákonodárce, že postup reverzibilního omráčení, které nemá za následek smrt zvířete, je v souladu s náboženskými požadavky v oblasti porážky.
- 23 Vlámská a valonská vláda mají naopak za to, že čl. 26 odst. 2 první pododstavec písm. c) nařízení č. 1099/2009 výslovně opravňuje členské státy odchytil se od čl. 4 odst. 4 tohoto nařízení.

- 24 Předkládající soud uvádí, že účelem výjimky ze základní povinnosti omračování před usmrcením, která je stanovena v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009, je respektování svobody náboženského vyznání, která je zaručena v čl. 10 odst. 1 Listiny, a že čl. 26 odst. 2 první pododstavec písm. c) tohoto nařízení, ve spojení s body 18 a 57 odůvodnění uvedeného nařízení, opravňuje členské státy, aby se za účelem podpory dobrých životních podmínek zvířat odchýlily od uvedeného čl. 4 odst. 4, avšak neupřesňuje meze, které musí členské státy v tomto ohledu dodržovat.
- 25 Vystává tedy otázka, zda lze čl. 26 odst. 2 první pododstavec písm. c) nařízení č. 1099/2009 vykládat v tom smyslu, že umožňuje členským státům přijmout taková vnitrostátní pravidla, jaká jsou dotčena v původním řízení, a pokud ano, zda je toto ustanovení slučitelné se svobodou náboženského vyznání zaručenou v čl. 10 odst. 1 Listiny.
- 26 Předkládající soud v tomto ohledu uvádí, že vnitrostátní nařízení dotčené v původním řízení zrušilo od 1. ledna 2019 výjimku z povinnosti předchozího omračení v případě rituální porážky. Z přípravných prací k tomuto vnitrostátnímu nařízení podle jeho názoru rovněž vyplývá, že vlámský zákonodárce vycházel ze zásady, že porážka bez omračení způsobuje zvířeti zbytečné utrpení. Snažil se také podporovat dobré životní podmínky zvířat a dosáhnout rovnováhy mezi cílem spočívajícím v podpoře dobrých životních podmínek zvířat na jedné straně a cílem spočívajícím v zaručení svobody náboženského vyznání na straně druhé.
- 27 Aby z tohoto hlediska v co nejvyšší možné míře odrážel přání dotyčných náboženských komunit, ukládá nyní čl. 15 odst. 2 zákona ze dne 14. srpna 1986, ve znění vnitrostátního nařízení dotčeného v původním řízení, v rámci rituální porážky povinnost omračení, které je reverzibilní a nemůže způsobit smrt zvířete. Z přípravných prací k tomuto vnitrostátnímu nařízení tedy vyplývá, že vlámský zákonodárce měl za to, že toto ustanovení odpovídá přáním dotyčných náboženských komunit, jelikož při použití techniky reverzibilního omračení jsou dodržovány náboženské předpisy, které vyžadují, aby zvíře nebylo v okamžiku porážky mrtvé a bylo zbaveno veškeré krve.
- 28 Provedenou legislativní změnu však nelze vykládat tak, že všem náboženským komunitám ukládá povinnost akceptovat techniku reverzibilního omračení. Jak vyplývá z přípravných prací k vnitrostátnímu nařízení dotčenému v původním řízení, toto vnitrostátní nařízení navíc nemá vliv na možnost členů těchto komunit opatřit si maso pocházející ze zvířat porážených bez předchozího omračení, jelikož žádné ustanovení nezakazuje dovoz takového masa do Vlámského regionu. Takový zákaz dovozu by byl každopádně v rozporu s čl. 26 odst. 4 nařízení č. 1099/2009.
- 29 Žalobci v původním řízení nicméně tvrdí, že čím dál více členských států zakazuje podobně jako Vlámský region porážku zvířat bez omračení, nebo přinejmenším vývoz masa pocházejícího ze zvířat porážených v souladu s náboženskými předpisy, což ohrožuje zásobování Vlámského regionu tímto druhem masa. Navíc z osvědčení dováženého masa nelze s jistotou zjistit, zda maso pochází skutečně ze zvířat porážených v souladu s náboženskými předpisy.
- 30 Vlámská a valonská vláda namítají, že řada členských států nezná takový obecný zákaz usmrcování bez předchozího omračení a že obchod s masem nekončí na hranicích Unie.
- 31 Žalobci v původním řízení konečně uvádí, že pokud by měl být čl. 26 odst. 2 první pododstavec písm. c) nařízení č. 1099/2009 vykládán v tom smyslu, že umožňuje členským státům přijmout taková opatření, jaká jsou stanovena ve vnitrostátním nařízení dotčeném v původním řízení, byl by v rozporu se zásadou rovnosti, zakotvenou v článku 20 Listiny, zásadou zákazu diskriminace, zakotvenou v článku 21 Listiny, a zásadou náboženské rozmanitosti, zakotvenou v článku 22 Listiny. V tomto kontextu žalobci v původním řízení poznamenávají, že uvedené vnitrostátní nařízení, přijaté na základě tohoto nařízení č. 1099/2009, bez jakéhokoli rozumného odůvodnění zachází odlišně s osobami, které usmrcují zvířata při lovu nebo rybolovu nebo v rámci boje proti škůdcům, a s osobami, které usmrcují zvířata v souladu se zvláštními metodami porážky stanovenými náboženskými obřady.

32 V tomto kontextu se Grondwettelijk Hof (Ústavní soud) rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžné otázky:

- „1) Musí být čl. 26 odst. 2 první pododstavec písm. c) nařízení [č. 1099/2009] vykládán v tom smyslu, že členským státům odchýlně od [...] čl. 4 odst. 4 tohoto nařízení a za účelem podpory dobrých životních podmínek zvířat umožňuje přijmout taková pravidla, jako jsou pravidla stanovená ve [vnitrostátním] nařízení [dotčeném v původním řízení], která jednak stanoví zákaz porážení zvířat bez omráčení, který se vztahuje rovněž na porážku prováděnou v rámci náboženských obřadů, a jednak pro porážku prováděnou v rámci náboženských obřadů zavádí alternativní metodu omračování vycházející z reverzibilního omráčení, které nesmí způsobit smrt zvířete?
- 2) V případě kladné odpovědi na první předběžnou otázku: Porušuje čl. 26 odst. 2 první pododstavec písm. c) nařízení [č. 1099/2009] při výkladu ve smyslu první předběžné otázky článek 10 odst. 1 [Listiny]?
- 3) V případě kladné odpovědi na první předběžnou otázku: Porušuje čl. 26 odst. 2 první pododstavec písm. c) ve spojení s čl. 4 odst. 4 nařízení [č. 1099/2009] při výkladu ve smyslu první předběžné otázky články 20, 21 a 22 [Listiny], jelikož pro případ, že jsou při porážce zvířat použity zvláštní metody stanovené náboženskými obřady, stanoví pouze podmíněnou výjimku z povinnosti provést omráčení zvířete (čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 26 odst. 2 [tohoto nařízení]), zatímco pro usmrcování zvířat při lovu, rybolovu a při kulturních a sportovních událostech jsou z důvodů uvedených v bodech odůvodnění tohoto nařízení stanovena pravidla, podle nichž tyto činnosti nespádají do oblasti působnosti tohoto nařízení nebo se na ně nevztahuje povinnost omráčit zvíře při usmrcování (čl. 1 odst. 1 druhý pododstavec a čl. 1 odst. 3 [uvedeného nařízení])?“

K návrhu na znovuotevření ústní části řízení

- 33 Podáním došlým kanceláři Soudního dvora dne 2. října 2020 CICB a další a Kosher Poultry a další požádali, aby bylo v souladu s článkem 83 jednacího řádu Soudního dvora nařízeno znovuotevření ústní části řízení.
- 34 Na podporu svého návrhu CICB a další a Kosher Poultry a další v podstatě tvrdí, že Sejm (Sněmovna, Polsko) přijala dne 18. září 2020 návrh zákona, který zakazuje vývoz masa pocházejícího ze zvířat, která byla usmrcena v rámci rituální porážky. Vzhledem k tomu, že tento členský stát představuje pro židovskou komunitu v Belgii nejdůležitějšího dodavatele košer masa a že neexistuje žádné konkrétní náhradní řešení, přijetí takového návrhu zákona ještě více dokazuje nepřiměřenou povahu vnitrostátního nařízení dotčeného v původním řízení, a v důsledku toho představuje novou skutečnost, která může mít rozhodující vliv na rozhodnutí Soudního dvora.
- 35 Soudní dvůr může na základě článku 83 svého jednacího řádu kdykoli po vyslechnutí generálního advokáta nařídit znovuotevření ústní části řízení, zejména předložil-li některý z účastníků řízení po ukončení této části řízení novou skutečnost, která může mít rozhodující vliv na rozhodnutí Soudního dvora, anebo má-li být věc rozhodnuta na základě argumentu, který nebyl mezi zúčastněnými projednán.
- 36 V projednávané věci tomu tak není.
- 37 Na jednání se totiž Soudní dvůr prostřednictvím otázky položené Vlámskému regionu, na kterou mohli reagovat všichni účastníci, zabýval situací, která jde nad rámec situace, jíž se dovolávají CICB a další a Kosher Poultry a další v návrhu na znovuotevření ústní části řízení, a ve které by všechny členské státy přijaly opatření, které by stejně jako vnitrostátní nařízení dotčené v původním řízení zakazovalo usmrcování zvířat bez předchozího omráčení v rámci rituální porážky.

- 38 S ohledem na výše uvedené má Soudní dvůr po vyslechnutí generálního advokáta za to, že není namístě nařídit znovuotevření ústní části řízení, jelikož návrh zákona uvedený v bodě 34 tohoto rozsudku nemůže představovat novou skutečnost, která může mít rozhodující vliv na rozhodnutí Soudního dvora, ani skutečnost týkající se argumentu, který nebyl mezi zúčastněnými projednán ve smyslu článku 83 jednacího řádu.

K předběžným otázkám

K první a druhé otázce

- 39 Podstatou první a druhé otázky předkládajícího soudu, které je třeba zkoumat společně, je, zda čl. 26 odst. 2 první pododstavec písm. c) nařízení č. 1099/2009, ve spojení s článkem 13 SFEU a čl. 10 odst. 1 Listiny, musí být vykládán v tom smyslu, že brání právní úpravě členského státu, která vyžaduje, aby bylo při rituální porážce provedeno reverzibilní omráčení, které nemůže způsobit smrt zvířete.
- 40 Na úvod je třeba poznamenat, že nařízení č. 1099/2009, které má svůj právní základ v článku 37 ES (nyní článek 43 SFEU) a spadá do rámce akčního plánu Společenství v oblasti dobrých životních podmínek a ochrany zvířat 2006–2010 [COM (2006) 13 final ze dne 23. ledna 2006], má za cíl stanovit společná pravidla pro ochranu dobrých životních podmínek zvířat v okamžiku jejich porážky nebo jejich usmrcení v Unii a vychází, jak uvádí jeho bod 4 odůvodnění, z myšlenky, že ochrana zvířat při porážení se dotýká veřejnosti.
- 41 V tomto ohledu je třeba nejprve připomenout, že čl. 4 odst. 1 nařízení č. 1099/2009, ve spojení s bodem 20 odůvodnění tohoto nařízení, stanoví zásadu omračování zvířat před jejich usmrcením a dokonce ji povyšuje na povinnost, jelikož vědecké studie prokázaly, že omráčení je technika, která v nejmenší míře zasahuje do dobrých životních podmínek zvířat v okamžiku porážky (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 26. února 2019, *Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs*, C-497/17, EU:C:2019:137, bod 47). Jak vyplývá z bodu 4 odůvodnění uvedeného nařízení, zásada předchozího omráčení stanovená v tomto ustanovení odráží tuto hodnotu Unie, kterou jsou dobré životní podmínky zvířat, jak je nyní zakotvena v článku 13 SFEU, podle kterého Unie a členské státy musí při stanovování a provádění politik Unie plně zohledňovat požadavky na dobré životní podmínky zvířat.
- 42 Tato zásada odpovídá hlavnímu cíli ochrany dobrých životních podmínek zvířat, který sleduje nařízení č. 1099/2009 a který vyplývá ze samotného názvu tohoto nařízení a z bodu 2 jeho odůvodnění, a to v souladu s uvedeným článkem 13 SFEU (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 29. května 2018, *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen a další*, C-426/16, EU:C:2018:335, body 63 a 64).
- 43 Dále čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 uvádí, že zásada předchozího omráčení se neuplatní v případě, že jsou k porážce zvířat použity zvláštní metody stanovené náboženskými obřady, a pokud k této porážce dochází na jatkách. I když toto posledně uvedené ustanovení, vykládané ve světle bodu 18 odůvodnění tohoto nařízení, připouští praxi rituální porážky, v rámci níž může být zvíře usmrceno bez předchozího omráčení, tato forma porážky je nicméně v Unii povolena pouze v rámci výjimky a pouze s cílem zajistit respektování svobody náboženského vyznání, jelikož nemůže zmírnit jakoukoli bolest, úzkost nebo utrpení zvířete tak účinně jako porážka, které předchází omráčení, jež je podle čl. 2 písm. f) uvedeného nařízení ve spojení s bodem 20 jeho odůvodnění nezbytné pro uvedení zvířat do stavu bezvědomí a znecitlivění, jež může podstatně snížit jejich utrpení (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 26. února 2019, *Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs*, C-497/17, EU:C:2019:137, bod 48).

- 44 Tato výjimka vychází, jak vyplývá z bodu 15 odůvodnění nařízení č. 1099/2009, z potřeby dodržovat při stanovování a provádění politik Unie mimo jiné v zemědělství a v oblasti vnitřního trhu právní nebo správní předpisy a zvyklosti členských států spojené zejména s náboženskými obřady, kulturními tradicemi a regionálním dědictvím. V souladu s čl. 10 odst. 1 Listiny tak konkretizuje pozitivní závazek unijního normotvůrce zajistit skutečné respektování svobody náboženského vyznání a práva projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení prováděním úkonů a zachováváním obřadů, zejména ve prospěch praktikujících muslimů a židů (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 29. května 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen a další, C-426/16, EU:C:2018:335, body 56 a 57).
- 45 Z bodu 18 odůvodnění uvedeného nařízení mimoto vyplývá, že s ohledem na skutečnost, že „právní předpisy [Unie] týkající se porážky pro účely náboženských rituálů [a vycházející ze směrnice 93/119] byly ve vnitrostátním právu členských států provedeny různě v závislosti na konkrétní situaci, a [...] že předpisy jednotlivých členských států zohledňují aspekty, které přesahují účel tohoto nařízení“, se unijní normotvůrce rozhodl „zachovat odchylku od omračování zvířat před porážkou, a přitom však ponechat určitou úroveň subsidiarity na každém členském státě“. Za tímto účelem čl. 26 odst. 1 nařízení č. 1099/2009 umožňuje členským státům, aby při vstupu tohoto nařízení v platnost ponechaly v platnosti jakákoli vnitrostátní pravidla, jejichž cílem je zajištění rozsáhlejší ochrany zvířat při usmrcování, zatímco čl. 26 odst. 2 první pododstavec písm. c) daného nařízení uvádí, že členské státy mohou přijmout vnitrostátní pravidla zajišťující rozsáhlejší ochranu zvířat při usmrcování než ta, která jsou obsažena v uvedeném nařízení, a týkající se mimo jiné „porážení zvířat v souladu s čl. 4 odst. 2 a souvisejících úkonů“, přičemž podle čl. 2 písm. b) téhož nařízení takovéto související úkony zahrnují omračení.
- 46 Konečně čl. 26 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 upřesňuje, že členský stát nesmí na svém území zakázat ani bránit uvedení produktů živočišného původu pocházejících ze zvířat usmrcených v jiném členském státě do oběhu z důvodu, že dotčená zvířata nebyla usmrcena v souladu s jeho vnitrostátními pravidly, jejichž cílem je rozsáhlejší ochrana zvířat při usmrcování.
- 47 Rámec vymezený nařízením č. 1099/2009 tak odráží požadavek článku 13 SFEU, podle kterého „zohledňují Unie a členské státy plně požadavky na dobré životní podmínky zvířat jako vnímajících bytostí; přitom zohlední právní nebo správní předpisy a zvyklosti členských států spojené zejména s náboženskými obřady, kulturními tradicemi a regionálním dědictvím“. Z tohoto rámce vyplývá, že toto nařízení samo neprovádí nezbytné sladění mezi dobrými životními podmínkami zvířat a svobodou projevat své náboženské vyznání, ale pouze stanoví rámec pro soulad, kterého mají mezi těmito dvěma hodnotami dosáhnout členské státy.
- 48 Z úvah uvedených v bodech 44 až 47 tohoto rozsudku vyplývá, že čl. 26 odst. 2 první pododstavec písm. c) nařízení č. 1099/2009 není v rozporu se svobodou projevat své náboženské vyznání, jak je zaručena v čl. 10 odst. 1 Listiny, a že členské státy mohou v rámci možnosti, kterou jim přiznává toto ustanovení a která spočívá v přijetí dalších pravidel zajišťujících rozsáhlejší ochranu zvířat než těch, která jsou obsažena v tomto nařízení, zejména uložit povinnost omračení zvířat před jejich usmrcením, která se uplatní rovněž v rámci porážky stanovené náboženskými obřady, avšak s výhradou dodržování základních práv zakotvených Listinou.
- 49 Podle čl. 51 odst. 1 Listiny jsou totiž členské státy povinny při využití této možnosti respektovat základní práva zakotvená v Listině.
- 50 Pokud jde o slučitelnost vnitrostátních opatření přijatých na základě čl. 26 odst. 2 prvního pododstavce písm. c) nařízení č. 1099/2009 se svobodou projevat své náboženské vyznání, je třeba připomenout, že čl. 10 odst. 1 Listiny stanoví, že každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, a upřesňuje, že toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo

přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním úkonů a zachováváním obřadů.

- 51 V tomto ohledu vnitrostátní právní úprava, která byla přijata na základě čl. 26 odst. 2 prvního pododstavce písm. c) tohoto nařízení a v rámci rituální porážky vyžaduje reverzibilní omráčení, které nemůže způsobit smrt zvířete, spadá do působnosti svobody projevovat své náboženské vyznání, která je zaručena v čl. 10 odst. 1 Listiny.
- 52 Listina totiž chápe pojem „náboženství“ v uvedeném ustanovení široce s tím, že zahrnuje jak *forum internum*, tedy vyznání jako takové, tak *forum externum*, tedy veřejné projevování tohoto vyznání, a Soudní dvůr již rozhodl, že rituální porážka spadá pod svobodu projevovat své náboženské vyznání, která je zaručena v čl. 10 odst. 1 Listiny (rozsudek ze dne 29. května 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen a další, C-426/16, EU:C:2018:335, body 44 a 49).
- 53 Jak tvrdí žalobci v původním řízení, vnitrostátní nařízení dotčené v původním řízení, které bylo přijato na základě čl. 26 odst. 2 prvního pododstavce písm. c) nařízení č. 1099/2009, se tím, že stanoví povinnost předchozího omráčení zvířete při rituální porážce a vyžaduje, aby toto omráčení bylo reverzibilní a nezpůsobovalo smrt zvířete, jeví být neslučitelné s některými židovskými a islámskými náboženskými předpisy.
- 54 Z žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce v tomto ohledu vyplývá, že podle žalobců v původním řízení rituální porážka odpovídá zvláštním náboženským předpisům, které v podstatě vyžadují, aby věřící konzumovali maso pouze ze zvířat, která byla poražena bez předchozího omráčení, aby tak bylo zajištěno, že nebudou podrobena žádnému postupu, který by mohl způsobit smrt před porážkou, a budou zbavena své krve.
- 55 Toto vnitrostátní nařízení tudíž omezuje výkon práva na svobodu židovských a muslimských věřících projevovat své náboženské vyznání, jak je zaručena v čl. 10 odst. 1 Listiny.
- 56 V tomto ohledu je třeba připomenout, že čl. 52 odst. 3 Listiny má zajistit nezbytný soulad mezi právy obsaženými v Listině a odpovídajícími právy zaručenými EÚLP, aniž je narušena autonomie unijního práva a Soudního dvora Evropské unie. Pro účely výkladu Listiny je tedy třeba zohlednit odpovídající práva zaručená EÚLP jakožto minimální úroveň ochrany [v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 21. května 2019, Komise v. Maďarsko (Požívací práva k zemědělské půdě), C-235/17, EU:C:2019:432, bod 72 a citovaná judikatura, a rozsudek ze dne 6. října 2020, La Quadrature du Net a další, C-511/18, C-512/18 a C-520/18, EU:C:2020:791, bod 124]. Vzhledem k tomu, že z vysvětlení k článku 10 Listiny vyplývá, že svoboda zaručená v odstavci 1 tohoto ustanovení odpovídá svobodě zaručené v článku 9 EÚLP, je třeba tuto svobodu zohlednit pro účely výkladu čl. 10 odst. 1 Listiny.
- 57 Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva přitom svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, chráněná článkem 9 EÚLP, představuje jeden ze základů „demokratické společnosti“ ve smyslu této úmluvy v rozsahu, v němž pluralismus, který je neoddělitelně spjat s takovou společností, závisí na této svobodě (v tomto smyslu viz rozsudek ESLP ze dne 18. února 1999, Buscarini a další v. Saint-Marin, CE:ECHR:1999:0218JUD 002464594, § 34 a citovaná judikatura, a rozsudek ESLP ze dne 17. února 2011, Wasmuth v. Německo, CE:ECHR:2011:0217JUD 001288403, § 50). Článek 9 odst. 2 EÚLP tak uvádí, že „[s]voboda projevovat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných“.

- 58 V tomtéž smyslu čl. 52 odst. 1 první věta Listiny stanoví, že každé omezení výkonu práv a svobod uznaných touto listinou musí být stanoveno zákonem a respektovat podstatu těchto práv a svobod. V druhé větě toto ustanovení uvádí, že při dodržení zásady proporcionality mohou být omezení těchto práv a svobod zavedena pouze tehdy, pokud jsou nezbytná a pokud skutečně odpovídají cílům obecného zájmu, které uznává Unie, nebo potřebě ochrany práv a svobod druhého.
- 59 Právě ve světle těchto úvah je třeba zkoumat, zda vnitrostátní právní úprava, která stanoví povinnost předchozího omráčení zvířete při rituální porážce a zároveň vyžaduje, aby toto omráčení bylo reverzibilní a nezpůsobovalo smrt tohoto zvířete, splňuje podmínky stanovené v čl. 52 odst. 1 a 3 Listiny ve spojení s článkem 13 SFEU.
- 60 Na prvním místě, vzhledem k tomu, že omezení výkonu práva na svobodu projevat náboženské vyznání, uvedené v bodě 55 tohoto rozsudku, vyplývá z vnitrostátního nařízení dotčeného v původním řízení, je toto omezení stanoveno zákonem ve smyslu čl. 52 odst. 1 Listiny.
- 61 Na druhém místě, vnitrostátní právní úprava, která stanoví povinnost předchozího omráčení zvířete při rituální porážce a zároveň vyžaduje, aby toto omráčení bylo reverzibilní a nezpůsobovalo smrt zvířete, respektuje podstatu článku 10 Listiny, jelikož podle údajů obsažených ve spise, který má Soudní dvůr k dispozici, a uvedených v bodě 54 tohoto rozsudku se zásah vyplývající z takové právní úpravy omezuje na jeden aspekt zvláštního rituálního úkonu, který představuje uvedená porážka, jež není naproti tomu jako taková zakázána.
- 62 Na třetím místě, pokud jde o otázku, zda omezení práva zaručeného v článku 10 Listiny, které vyplývá z takové vnitrostátní právní úpravy, jaká je dotčena v původním řízení, odpovídá cíli obecného zájmu, z údajů uvedených v žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce vyplývá, že vlámský zákonodárce měl v úmyslu podporovat dobré životní podmínky zvířat. V přípravných pracích k vnitrostátnímu nařízení dotčenému v původním řízení je tak uvedeno, že „[V]lámsko přikládá velký význam dobrým životním podmínkám zvířat“, že „[c]ílem je proto zabránit ve Vlámku jakémukoli zbytečnému zvířecímu utrpení“, že „[p]orážka zvířat bez omráčení je s touto zásadou neslučitelná“, a že „[a]čkoli by jiná, méně drastická opatření než zákaz porážky bez předchozího omráčení mohla poněkud omezit negativní dopad této metody porážky na dobré životní podmínky zvířat, taková opatření nemohou zabránit tomu, aby byly nadále vážně ohrožovány tyto dobré životní podmínky“.
- 63 Z judikatury Soudního dvora (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 17. ledna 2008, *Viamex Agrar Handel a ZVK*, C-37/06 a C-58/06, EU:C:2008:18, bod 22; rozsudek ze dne 19. června 2008, *Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers a Andibel*, C-219/07, EU:C:2008:353, bod 27; rozsudek ze dne 10. září 2009, *Komise v. Belgie*, C-100/08, nezveřejněný, EU:C:2009:537, bod 91, a rozsudek ze dne 23. dubna 2015, *Zuchtvieh-Export*, C-424/13, EU:C:2015:259, bod 35) i z článku 13 SFEU přitom vyplývá, že ochrana dobrých životních podmínek zvířat představuje cíl obecného zájmu, který Unie uznává.
- 64 Na čtvrtém místě, pokud jde o dodržování zásady proporcionality, tato zásada vyžaduje, aby omezení svobody projevat své náboženské vyznání, která stanoví vnitrostátní nařízení dotčené v původním řízení, nepřekračovala meze toho, co je vhodné a nezbytné k dosažení legitimních cílů sledovaných touto právní úpravou, přičemž se rozumí, že pokud se nabízí volba mezi více vhodnými opatřeními, je třeba zvolit nejméně omezující opatření a nepříznivé následky způsobené tímto opatřením nesmějí být nepřiměřené vzhledem ke sledovaným cílům [v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 20. března 2018, *Menci*, C-524/15, EU:C:2018:197, bod 46 a citovaná judikatura, a rozsudek ze dne 30. dubna 2019, *Itálie v. Rada (Kvóta pro rybolov mečouna obecného)*, C-611/17, EU:C:2019:332, bod 55].
- 65 Je-li dotčeno více základních práv a zásad zakotvených ve Smlouvách, tak jako v projednávaném případě právo zaručené v článku 10 Listiny a dobré životní podmínky zvířat zakotvené v článku 13 SFEU, musí být při posuzování dodržování zásady proporcionality zachován nezbytný

soulad požadavků vážících se k ochraně těchto jednotlivých práv a zásad a spravedlivá rovnováha mezi nimi (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 19. prosince 2019, Deutsche Umwelthilfe, C-752/18, EU:C:2019:1114, bod 50 a citovaná judikatura).

- 66 V tomto ohledu je třeba konstatovat, že vnitrostátní právní úprava, která stanoví povinnost předchozího omráčení zvířete při rituální porážce a zároveň vyžaduje, aby toto omráčení bylo reverzibilní a nezpůsobovalo smrt zvířete, je vhodná k dosažení cíle spočívajícího v podpoře dobrých životních podmínek zvířat, který je uveden v bodě 62 tohoto rozsudku.
- 67 Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva vyplývá, že jedná-li se o otázky obecné politiky, jako je určení vztahů mezi státem a náboženskými vyznáními, na které mohou v demokratickém státě důvodně existovat značně rozdílné názory, je třeba přiznat zvláštní význam úloze vnitrostátního rozhodovacího orgánu. V oblasti působnosti článku 9 EÚLP je tak třeba v zásadě přiznat státu široký prostor pro uvážení při rozhodování, zda a v jakém rozsahu je omezení práva projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení „nezbytné“. Prostor pro uvážení takto přiznaný členským státům však musí při neexistenci konsensu na úrovni Unie jít ruku v ruce s evropskou kontrolou spočívající zejména ve zkoumání, zda jsou opatření přijatá na vnitrostátní úrovni v zásadě odůvodněná a přiměřená (v tomto smyslu viz rozsudek ESLP ze dne 1. července 2014, S. A. S. v. Francie, CE:ECHR:2014:0701JUD 004383511, §§ 129 a 131 a citovaná judikatura).
- 68 Jak přitom vyplývá z bodů 18 a 57 odůvodnění nařízení č. 1099/2009, k přijetí článků 4 a 26 tohoto nařízení vedla právě neexistence konsensu členských států ohledně jejich způsobu vnímání rituální porážky.
- 69 Bod 18 odůvodnění nařízení č. 1099/2009 totiž uvádí, jak bylo připomenuto v bodě 45 tohoto rozsudku, že je důležité zachovat odchylku od omračování zvířat před porážkou, a přitom však ponechat určitou úroveň subsidiarity na každém členském státu.
- 70 Pokud jde o bod 57 odůvodnění tohoto nařízení, v tomto bodě je nejprve zmíněna skutečnost, že evropští občané očekávají, že v průběhu porážky zvířat budou dodržovány minimální požadavky v oblasti řádného zacházení se zvířaty, a poté zdůrazněno, že v některých oblastech přístup ke zvířatům také závisí na tom, jak je tato problematika v daném státě vnímána, a že v některých členských státech je požadováno, aby byla ponechána v platnosti nebo byla přijata přísnější pravidla pro řádné zacházení se zvířaty, než jaká byla dohodnuta na úrovni Unie. Daný bod odůvodnění dále uvádí, že v zájmu zvířat a za předpokladu, že nedojde k ovlivnění fungování vnitřního trhu, je vhodné umožnit členským státům určitou míru pružnosti, aby ponechaly v platnosti nebo v určitých konkrétních oblastech přijaly přísnější vnitrostátní pravidla.
- 71 Unijní normotvůrce tedy tím, že odkázal na existenci různého vnímání „problematik[y] v daném státě“, jakož i na nutnost umožnit členským státům „určitou míru pružnosti“ nebo na nich ponechat „určitou úroveň subsidiarity“, zamýšlel zachovat sociální kontext vlastní každému členskému státu v tomto ohledu a přiznat každému z nich široký prostor pro uvážení v rámci nezbytného souladu článku 13 SFEU a článku 10 Listiny, aby byla zajištěna spravedlivá rovnováha mezi ochranou řádného zacházení se zvířaty při jejich usmrcování na jedné straně a respektováním svobody projevovat své náboženské vyznání na straně druhé.
- 72 Pokud jde konkrétně o nezbytnost zásahu do svobody projevovat náboženské vyznání plynoucího z vnitrostátního nařízení dotčeného v původním řízení, je třeba uvést, že z vědeckých stanovisek Evropského úřadu pro bezpečnost potravin (EFSA), která jsou citována v bodě 6 odůvodnění nařízení č. 1099/2009, vyplývá, že došlo k vědeckému konsensu ohledně skutečnosti, že předchozí omráčení představuje optimální prostředek ke snížení utrpení zvířete v okamžiku jeho usmrcení.

- 73 V této souvislosti vlámský zákonodárce v přípravných pracích k vnitrostátnímu nařízení dotčenému v původním řízení uvedl, že „[r]ozpětí mezi odstraněním zvířecího utrpení na jedné straně a porážkou bez předchozího omráčení na straně druhé bude vždy velmi široké, i kdyby byla přijata méně radikální opatření k co největšímu omezení ohrožení dobrých životních podmínek zvířat“.
- 74 Z toho plyne, že aniž vlámský zákonodárce překročil meze prostoru pro uvážení uvedeného v bodě 67 tohoto rozsudku, mohl mít za to, že omezení svobody projevat své náboženské vyznání, která stanoví vnitrostátní nařízení dotčené v původním řízení, když vyžaduje předchozí omráčení, které je reverzibilní a nemůže způsobit smrt zvířete, splňují podmínku nezbytnosti.
- 75 Pokud jde konečně o přiměřenost zásahu do svobody projevat své náboženské vyznání, který plyne z vnitrostátního nařízení dotčeného v původním řízení, zaprvé, jak vyplývá z přípravných prací k tomuto vnitrostátnímu nařízení, které jsou citovány v bodě 13 tohoto rozsudku, vlámský zákonodárce vycházel z vědeckých výzkumů, které prokázaly, že obava, že omráčení by mělo negativní vliv na vykrvení, není opodstatněná. Z týchž prací mimoto vyplývá, že elektronarkóza je metodou omráčení, která není smrtelná a je reverzibilní, takže pokud je zvíře podříznuto ihned po omráčení, jeho smrt bude způsobena čistě vykrvácením.
- 76 Kromě toho vlámský zákonodárce tím, že v rámci rituální porážky uložil povinnost předchozího omráčení, které je reverzibilní a nemůže způsobit smrt zvířete, rovněž zamýšlel vycházet z bodu 2 odůvodnění nařízení č. 1099/2009, ve světle kterého musí být vykládán článek 4 tohoto nařízení jako celek a který v podstatě uvádí, že aby byla zvířata během usmrcování ušetřena zbytečné bolesti, úzkosti nebo utrpení, je třeba upřednostnit nejmodernější povolenou metodu usmrcování, pokud významný vědecký pokrok umožňuje zmírnit jejich utrpení při usmrcování.
- 77 Zadržet je stejně jako EÚLP Listina živý dokument, který je třeba vykládat ve světle aktuálních životních podmínek a představ, které v současné době převládají v demokratických státech (obdobně viz rozsudek ESLP ze dne 7. července 2011, *Bayatyan v. Arménie* [GC], CE:ECHR:2011:0707JUD 002345903, § 102 a citovaná judikatura), takže je třeba zohlednit vývoj hodnot a představ v členských státech ze společenského i legislativního hlediska. Dobré životní podmínky zvířat jakožto hodnota, které současné demokratické společnosti přikládají již řadu let rostoucí význam, přitom mohou být s ohledem na vývoj společnosti ve větším rozsahu zohledněny v rámci rituální porážky, a přispět tak k odůvodnění přiměřenosti takové právní úpravy, jaká je dotčena v původním řízení.
- 78 Zatřetí v souladu s pravidlem stanoveným v čl. 26 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 uvedené vnitrostátní nařízení nezakazuje ani nebrání uvádění produktů živočišného původu pocházejících ze zvířat, která byla poražena rituálním způsobem a bez předchozího omráčení v jiném členském státě, do oběhu na území, na které se vztahuje. Komise ostatně v tomto ohledu v písemnostech předložených Soudnímu dvoru zdůraznila, že většina členských států umožňuje na základě čl. 4 odst. 4 tohoto nařízení porážku bez předchozího omráčení. Jak v podstatě tvrdí vlámská a valonská vláda, taková vnitrostátní právní úprava, jako je vnitrostátní nařízení dotčené v původním řízení, navíc nezakazuje ani nebrání uvádění produktů živočišného původu pocházejících ze zvířat, která byla poražena rituálním způsobem, do oběhu, pokud tyto produkty pocházejí z třetího státu.
- 79 V měnícím se společenském i legislativním kontextu, který se vyznačuje, jak bylo zdůrazněno v bodě 77 tohoto rozsudku, zvyšováním povědomí o problematice dobrých životních podmínek zvířat, tak vlámský zákonodárce mohl po rozsáhlé diskusi na úrovni Vlámského regionu přijmout vnitrostátní nařízení dotčené v původním řízení, aniž překročil meze prostoru pro uvážení, který unijní právo přiznává členským státům ohledně nezbytného souladu mezi čl. 10 odst. 1 Listiny a článkem 13 SFEU.
- 80 Je tedy třeba mít za to, že opatření stanovená ve vnitrostátním nařízení dotčeném v původním řízení umožňují zajistit spravedlivou rovnováhu mezi významem, který je přikládán dobrým životním podmínkám zvířat, a svobodou židovských a muslimských věřících projevat své náboženské vyznání, a jsou proto přiměřená.

81 Za těchto podmínek je třeba na první a druhou otázku odpovědět, že čl. 26 odst. 2 první pododstavec písm. c) nařízení č. 1099/2009, ve spojení s článkem 13 SFEU a čl. 10 odst. 1 Listiny, musí být vykládán v tom smyslu, že nebrání právní úpravě členského státu, která vyžaduje, aby bylo při rituální porážce provedeno reverzibilní omráčení, které nemůže způsobit smrt zvířete.

K třetí otázce

82 Podstatou třetí otázky předkládajícího soudu je platnost čl. 26 odst. 2 prvního pododstavce písm. c) nařízení č. 1099/2009 z hlediska zásady rovnosti, zakotvené v článku 20 Listiny, zásady zákazu diskriminace, zakotvené v článku 21 Listiny, a zásady kulturní, náboženské a jazykové rozmanitosti, zakotvené v článku 22 Listiny. Kdyby totiž toto ustanovení umožňovalo členským státům přijmout taková opatření, jako je povinné omráčení při usmrcování zvířat v rámci rituální porážky, neobsahuje uvedené nařízení žádné podobné ustanovení pro usmrcování zvířat při lovu a rybolovu nebo při kulturních nebo sportovních událostech.

83 Ze znění této otázky plyne, že předkládající soud má pochybnosti o souladu tohoto ustanovení nařízení č. 1099/2009 s články 20, 21 a 22 Listiny, jelikož toto nařízení sice stanoví pouze podmíněnou výjimku z předchozího omráčení zvířete při rituální porážce, avšak vylučuje ze své působnosti nebo osvobozuje od povinnosti předchozího omráčení, kterou stanoví, usmrcení zvířat při lovu, rybolovu a kulturních a sportovních událostech.

84 V tomto ohledu je třeba na prvním místě posoudit argument vycházející z toho, že v nařízení č. 1099/2009 je s rituální porážkou zacházeno diskriminačním způsobem ve srovnání s usmrcováním zvířat při kulturních a sportovních událostech.

85 Na úvod je třeba připomenout, že zákaz diskriminace je pouze zvláštním výrazem obecné zásady rovnosti, která patří mezi základní zásady unijního práva, a že tato zásada vyžaduje, aby se srovnatelnými situacemi nebylo zacházeno odlišně a s odlišnými situacemi stejně, není-li takové zacházení objektivně odůvodněno (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 19. října 1977, Ruckdeschel a další, 117/76 a 16/77, EU:C:1977:160, bod 7, a rozsudek ze dne 16. prosince 2008, Arcelor Atlantique a Lorraine a další, C-127/07, EU:C:2008:728, bod 23).

86 V projednávaném případě nařízení č. 1099/2009 v čl. 1 odst. 1 prvním pododstavci uvádí, že jeho cílem je stanovit „pravidla pro usmrcování zvířat chovaných nebo držení pro produkci potravin, vlny, kůže, kožešin nebo jiných produktů, jakož i pro usmrcování zvířat za účelem depopulace a pro související úkony“, a v čl. 1 odst. 3 písm. a) bodě iii) upřesňuje, že se nevztahuje na řadu činností, mezi něž patří usmrcování zvířat při kulturních nebo sportovních událostech.

87 Článek 2 písm. h) tohoto nařízení definuje „kulturní nebo sportovní událost“ jako „událost, která hlavně a převážně souvisí s dlouhodobě zavedenými kulturními tradicemi nebo sportovními činnostmi včetně závodů nebo jiných forem soutěží, v jejichž případě nedochází k produkci masa ani jiných živočišných produktů nebo je taková produkce v porovnání s událostí jako takovou okrajová a je z ekonomického hlediska nevýznamná“.

88 Z této definice vyplývá, že kulturní a sportovní události ve smyslu čl. 2 písm. h) uvedeného nařízení vedou nanejvýš k okrajové produkci masa nebo produktů živočišného původu v porovnání s událostí jako takovou a taková produkce je z ekonomického hlediska nevýznamná.

89 Tento výklad je podpořen bodem 16 odůvodnění nařízení č. 1099/2009, podle kterého skutečnost, že tyto události nemají vliv na trh s produkty živočišného původu a nejsou motivovány produkcí, odůvodňuje jejich vyloučení z působnosti tohoto nařízení.

- 90 Za těchto podmínek nemůže být kulturní nebo sportovní událost rozumně chápána jako činnost spočívající v produkci potravin ve smyslu čl. 1 odst. 1 nařízení č. 1099/2009. S ohledem na tento rozdíl tedy unijní normotvůrce neporušil zákaz diskriminace, když kulturní nebo sportovní události nepostavil na roveň porážce, která musí jako taková zahrnovat omráčení, a zacházel tak s těmito situacemi odlišně.
- 91 Na druhém místě je třeba uvést, že nemají-li být pojmy „lov“ a „rekreační rybolov“ zbaveny své podstaty, nelze tvrdit, že tyto činnosti mohou být vykonávány na předem omráčených zvířatech. Jak totiž vyplývá z bodu 14 odůvodnění nařízení č. 1099/2009, v případě uvedených činností jsou podmínky usmrcování zvířat velmi odlišné od podmínek usmrcování hospodářských zvířat.
- 92 Za těchto podmínek unijní normotvůrce rovněž neporušil zásadu zákazu diskriminace, když z působnosti tohoto nařízení vyloučil nesrovnatelné situace usmrcování uvedené v předchozím bodě.
- 93 Na třetím místě je třeba uvést, že ať již v čl. 27 odst. 1 nařízení č. 1099/2009 nebo v bodech 6, 11 a 58 odůvodnění tohoto nařízení unijní normotvůrce velmi zdůraznil, že vědecká stanoviska týkající se farmových ryb jsou nedostatečná a že je v této oblasti zapotřebí rovněž další ekonomické hodnocení, což odůvodňuje vyčlenění zacházení s farmovými rybami.
- 94 Na čtvrtém místě je třeba s ohledem na úvahy uvedené v bodech 84 až 93 tohoto rozsudku konstatovat, že nařízením č. 1099/2009 není dotčena kulturní, náboženská a jazyková rozmanitost zaručená v článku 22 Listiny, když toto nařízení sice stanoví pouze podmíněnou výjimku z předchozího omráčení zvířete při rituální porážce, avšak vylučuje ze své působnosti nebo osvobozuje od povinnosti předchozího omráčení, kterou stanoví, usmrcování zvířat při lovu, rybolovu a kulturních a sportovních událostech.
- 95 Z toho plyne, že přezkum třetí předběžné otázky neodhalil žádnou skutečnost, kterou by mohla být dotčena platnost čl. 26 odst. 2 prvního pododstavce písm. c) nařízení č. 1099/2009.

K nákladům řízení

- 96 Vzhledem k tomu, že řízení má, pokud jde o účastníky původního řízení, povahu incidenčního řízení ve vztahu ke sporu probíhajícímu před předkládajícím soudem, je k rozhodnutí o nákladech řízení příslušný uvedený soud. Výdaje vzniklé předložením jiných vyjádření Soudnímu dvoru než vyjádření uvedených účastníků řízení se nenahrazují.

Z těchto důvodů Soudní dvůr (velký senát) rozhodl takto:

- 1) Článek 26 odst. 2 první pododstavec písm. c) nařízení Rady (ES) č. 1099/2009 ze dne 24. září 2009 o ochraně zvířat při usmrcování, ve spojení s článkem 13 SFEU a čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv Evropské unie, musí být vykládán v tom smyslu, že nebrání právní úpravě členského státu, která vyžaduje, aby bylo při rituální porážce provedeno reverzibilní omráčení, které nemůže způsobit smrt zvířete.**
- 2) Přezkum třetí předběžné otázky neodhalil žádnou skutečnost, kterou by mohla být dotčena platnost čl. 26 odst. 2 prvního pododstavce písm. c) nařízení č. 1099/2009.**

Podpisy.